

1918 Brannen i Moose Lake

Han føler at alt er så meningsløst, hvorfor var han der? Hvorfor skulle de blande seg bort i denne krigen nå? Sist USA var i krig, i den spansk-amerikanske krigen for 20 år siden, så var ikke tapet så stort, heldigvis: 345 døde - men det var ikke så mange som skjønte hvorfor Amerika skulle bli kolonimakt. Og her satt han nå og funderte på hva vitsen var. Han mente å ha hørt en teori om et skudd i Sarajevo, som utløste hele denne fordømte krigen, men det var jo for over fire år siden. «Og vi kom da ikke med før i fjor», sier han halvhøyt til seg selv. «Og hvem i huleste var denne Franz Ferdinand og hans Sophie»? Nei, han var luta lei gjørme. De grov i gjørme, gikk i gjørme, sov i gjørme og mest spiste gjørme. Det var to meter frem og to meter tilbake. Fronten var så godt som statisk. Akkurat nå virket alt fullstendig tåpelig. Han dormet litt av og ble irritert over at et tog tok ham ut av tankene - der han hadde penset seg innpå de hjemme i Minnesota. Han klemte seg på brystet for riktig å kjenne etter. Jo da, brevene fra kona Anne og fra søster Rae, som de kalte Ragnhild Elvira, var der. Det var gleden, det som holdt ham oppe og i live. Noe å feste blikket på, vekk fra den deprimerende gjørma, som faktisk var mye verre enn Fi. Plutselig enser han et større papir som kommer svevende ned fra toget som passerer. Det kom så fint glidende til der han satt, det var som om det var beregnet for ham. Han griper det og ser at det er en type notat, tosidig, en slags militær avis, beregnet

for soldatene ved fronten. Dette var en stor avveksling og han leser skriften med nyheter, tett i tett uten bilder. Plutselig ser han at Moose Lake er nevnt, hans hjemstedhva var dette? En eller annen brann - flere mennesker hadde omkommet, tallet 500 skar ham i øynene, og han ser familienavnene, hans egen familie nevnt som mulig omkomne. Vi er i en tilbaketrukket skyttergrav i 1. verdenskrig en dag i begynnelsen av november 1918. Personen er den 26-årig menige Leonard Gaustad fra Moose Lake, Minnesota, hvis familie hadde røtter fra Trøndelag. Han har nettopp fått vite at hans familie hadde omkommet i en brann den 12. oktober. Lite

visste han at krigen ville slutte om noen dager, den 11. i 11, klokken 11. Det ville ikke ha hjulpet ham uansett. Veggene i skyttergraven falt liksom ned og mot ham, han ble i overført betydning begravd i gjørma.

Men la oss starte på den flotte Gaustad Gjerdet Gård på Byneset, som går tilbake til Torstein Kugad, som var en av kong Sverres høvdinger, men som ofte sto i opposisjon der han også i 1197 var forsvarer av Sion i Steinbergen, nå Sverresborg folkemuseum. Sønnen hans, Bård fra Gudrekstad - som gården ble omtalt i 1240, falt i kamp mot birkebeinerne. Dagens slekt kom til gården gjennom Lars Knudsen Gaustad, f. 1839 på Vorset, d. 1928. Han var konstituert lensmann etter sin far fram til 1889. Lensmannsambetet hadde da fulgt slekta i over 200 år. Lars reiste i 1871 til Menominie, Wisconsin, men kom tilbake i 1876. Han ble gift i 1892 med Gurine Olsdtr. Høyem, f. 1841 på Høyem Halstengård øvre, d. 1914. De fikk sju barn. Vi skal konsentrere oss om to av de sju barna. Først den yngste Nikoline, f. 1882. Hun giftet seg i 1909 med Olaus Martinesen Braa, f. 1876 på Brå Larstu. Han dro til Amerika to ganger. Nikoline og Olaus fikk åtte barn, blant dem Lars, f. 1920, som skulle overta gården. Han ble i 1953 gift med Liv Johnsdtr. Grøset. Deres sønn Olav Jørund Brå, f. 1955, overtar bruket etter sine foreldre i 1987. Han ble gift med Sissel Halvorsdtr. Løhre fra Støren. De har tre døtre: Linn Annett, Hanne og Lene. Gården er i dag et praktbruk, hvor mye av virksomheten dreier seg om Gildehallen. Olav Jørund Brå er altså oldebarn av Lars Knudsen Gaustad (1839-1928).

20 kilometer rett vest for Trondheim Sentrum, ligger Aktivitetsgården og altså Gildehallen på Gaustad Gjerdet Gård, i vakre omgivelser på Byneset, drevet av Sissel og Olav Brå og deres datter Lene. De tilbyr lokaler for møter, kurs og konferanser, kick-off og teambuilding med mer. Alle runde dager, for ikke å si livets merkedager. Man trenger ikke å finne noen annen unnskyldning heller, enn at du bare ønsker å samle kollegaer, familie eller gode venner til et hyggelig lag med det som måtte høre til. Her finnes absolutt alle muligheter, hvor vertskapet kan skreddersys etter ditt ønske. Her får alle og enhver en opplevelse med varm atmosfære og et historisk sus. www.gildehallen.no

Så var det den andre personen, som er meget viktig i dette kapitlet: sønnen til lensmann Lars Knudsen Gaustad (oldefar til Olav Brå), nemlig Knut. Han i sin tur blir da grandonkel til Olav

Brå. Denne Knut Larsen Gaustad, f. 1864, utvandret til Amerika og skulle på et så tragisk vis bli årsaken til at dette kapitlet ble til. Han jobbet som snekker ved gruvene i Nord-Wisconsin. Han var hjemme i Norge både i 1886 og 1888, så livets fremtidsplaner var nok fortsatt ikke målrettet, ganske så typisk for mange som dro til Amerika, naturligvis. Av ca. 858 000 som dro, var det omkring 200 000 som kom tilbake til Norge, slik far til Knut også gjorde det. Knut ble i Amerika gift med Anna Kristine Nelson, f. 1864, opprinnelig fra Liljedahl i Sverige. De møttes i Hurley, Wisconsin. De fikk fem barn: Leonard Nicholas, Gertrude, Clara, Ragnhild Elvira og Sivert. Familien flyttet litt rundt, men fikk seg til slutt en farm utenfor Moose Lake, sørvest av Duluth i Minnesota. Førstefødte Leonard Nicholas er personen vi møtte i første avsnittet her i kapitlet, som sitter i en skyttergrav i 1. verdenskrig. Han var da gift, og hjemme i Minnesota var hans kone Anne Hewett (1892-1966) og deres lille sønn Herbert (1918-1995). Olav Brå på Gaustad Gjerdet gård på Byneset er sønn av søskenbarn til soldaten Leonard Nicholas Gaustad. Vi forlater familien noen minutter og ser litt på hva som hendte i området hvor familien Gaustad hadde slått røtter i Amerika.

Moose Lake er et lite tettsted sørvest av Duluth i Minnesota, som utviklet seg sterkt da Northern Pasific Railroad var ferdig i 1870. Det ga i sin tur grunnlaget for en gedigen tømmerindustri. Store sagbruk ble bygget i 1874 der tømmer kom flytende nedover elven. Stedet fikk Highway, og i 1909 kom enda en jernbanelinje gjennom Moose Lake, nemlig The Soo Line. Etter hvert gikk samfunnet mer over til «dairy farming» (melkeproduksjon).

1871 var et *annus horribles* hva gjaldt branner i Amerika. Skogbranner er oftest ikke en brann, den består av flere branner, og dette året var det ille i områdene rundt The Great Lakes. Og samtidig med skogbrannene den 8 - 9. oktober, men uavhengig, kom den store bybrannen i Chicago. Mest ille berørt i 1871 ble området rundt Peshtigo, som krevde over 1 500 menneskeliv, noen vil ha det til at nesten 2 500 omkom i flammene. Et stort antall landsbyer ble utslettet. Årsakene til brannene er ikke alltid lett

å peke på som enkeltårsak. Det var nok ofte flere årsaker samtidig. Ulike faktorer oppstår og kombineres, slik som langvarig tørke, varm og sterk vind med ekstremt lav luftfuktighet. Til og med metanholdig gass fra tørrlagte myrer, og selvsagt menneskelige feil. I 1894 blir området igjen rammet hardt, da den såkalte Hinckley-brannen førte til at dødstallet ble liggende på minst 418 personer, visse steder nevnes tallet 800 også. Årsaken til at

Olav J. Brå, høvdingen i 2022 på Gaustad Gjerdet Gård på Byneset - «Byens grønne lunge»

naturkatastrofer av stort omfang får så store variabler hva gjelder døde, er selvsagt det faktum at etter slike hendelser, så dør ofte flere i lang tid av senvirkninger. Så hvor skal en sette grensen? Knusktørt hogstavfall spilte nok en stor rolle for både Hinckley-brannen og Peshtigo-brannen. Amerikanerne kaller dette «post-logging fire», hvor brannen kan utløses eller forsterkes av grov og mest hensynsløs hogst og dårlig etterarbeid/opprydding.

Flere branner fikk navn etter lokale utbrudd og lokale steder, og disse har nok i visse sammenhenger glidd inn i hverandre fra Sturgeon Lake til Lake Superior nord av Duluth. Noen snakker om Cloquet-brannen og Moose Lake brannen som to atskilte, mens andre skriver om Cloquet–Moose Lake-brannen. Trolig tok det fyr på begge steder omtrent samtidig, ja, faktisk på mange ulike steder samtidig over et stort område. Det heter seg dog at om ettermiddagen 10. oktober 1918 gikk bonden Steve Koskela og John Sundstrom og sanket ved langs et sidespor ved en jernbanelinje 25 km nordvest for Cloquet. Etter at et passasjertog hadde kjørt av gårde, steg hvit røyk og deretter flammer opp av gresset. De to forsøkte å få kontroll over brannen. Etter hvert fikk de hjelp av naboer og jernbanefolk, og fortsatte arbeidet utover kvelden og natten til neste morgen. Men forgjeves. Dette kan ha vært begynnelsen på brannen som utslettet Cloquet. I så fall virker gnister eller glør fra toget som en sannsynlig brannårsak.

Brannen utviklet seg til en ildstorm og utslettet flere landsbyer. Ilden nådde også Duluth og rammet flere forsteder. Både Minnesota og Wisconsin ble rammet av branner denne dagen, og det varierer hvor mye av dette som medregnes. I hvilken grad disse brannene påvirket hverandre ved direkte spredning og/eller ved at de bidro til vindøkning i omegnen, er ikke lett å fastslå.

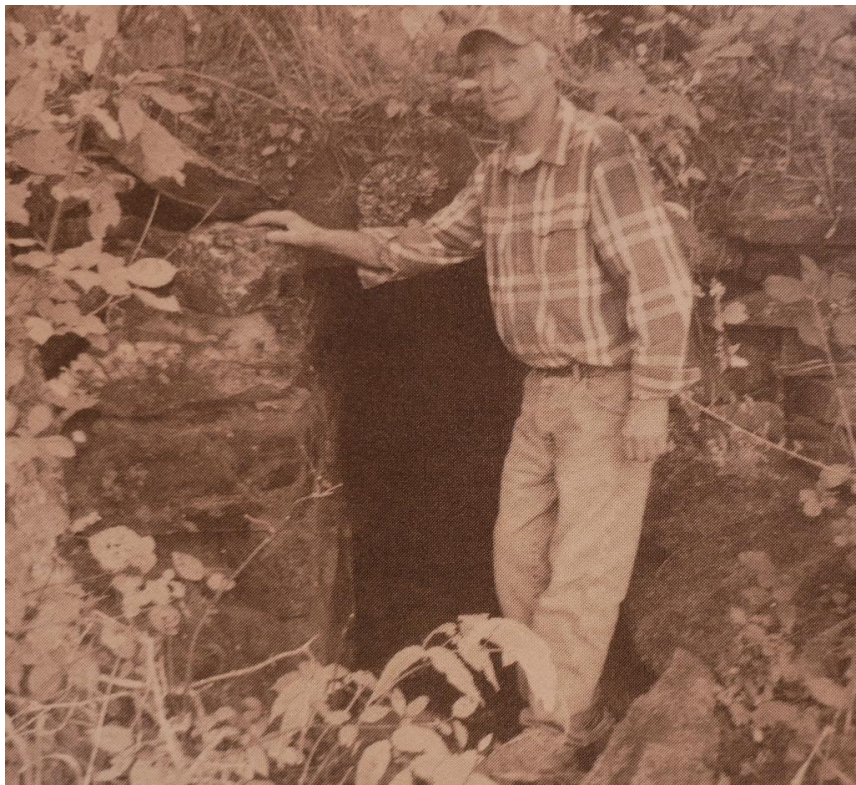

Jim & Donna Eckman den 30. april 2022 ved minnesmerket etter brannene i Moose Lake

Både Moose Lake og Cloquet hadde hatt føling med den mer kjente Hinckley-brannen i 1894, som krevde over 400 menneskeliv. Den gangen førte vinden med seg tett og helseskadelig

røyk over store områder. Det synes som området gikk inn i en betydelig tørkeperiode allerede i 1916. Både 1917 og de ni første månedene av 1918 var tørrere enn normalt. I Duluth var perioden februar–september den tørreste som var registrert i værstasjonens første 96 år. Flere steder hadde litt over halvparten av normal nedbør de siste åtte månedene før brannen. Sommeren hadde trolig vært varm, skjønt den siste måneden før brannen startet skulle visstnok ha vært kjølig.

Noen vil ha det til at brannen hadde sitt virkelige opphav i gamle småbranner som i ukevis hadde ligget og ulmet ved Bemidji, nesten 200 km vestnordvest. Iallfall vokste én eller flere branner til en ildstorm, som rykket hurtig østover langs en front som kan ha vært opptil 80 km bred. Langs sidene ble den stanset av ulike vassdrag, og enkelte landsbyer ble reddet av tapre frivillige og gunstig vind. Men i hovedretningen utslettet brannen alt på sin vei. Enkelte steder ble den først stoppet av Lake Superior. Nord for Duluth rykket den et stykke videre langs sjøen. Det stemmer ikke med vindretningen at visse branner oppstod som følge av spredning. Det bevitnes at til og med gnister fra skorsteinen til et damplokomotiv utløste brann. Flere forfattere har skrevet at de største og dødeligste brannene startet da også påviselig i nærheten av jernbanelinjer, mens en rekke mindre branner ikke gjorde det. Flere branner ved jernbanelinjen hadde utvilsomt oppstått som følge av gnister fra tog, blant annet ved Moose Lake. Jernbaneselskapene hadde altså ikke, eller iallfall ikke i tilstrekkelig grad, tatt hensyn til vitenskapsmannen Allen Laphams forslag fra 1873 om å gjøre tiltak nettopp mot slike gnister. Et apropos her: jeg husker godt da min onkel først på 60-tallet var involvert i et prosjekt i jernbanesvingene ned mot Dombås, som var plaget av gnister fra toget. Husker jeg ikke feil var det utprøving av hvite jernbaneskinner for å motvirke solsløng.

Chuck Eckman ved jordkjelleren til familien Soderberg (foto: Curt Brown)

Den mest dødbringende brannen oppstod trolig nordvest for landsbyen Moose Lake, som ligger sørvest for Duluth. Den krevde flest menneskeliv i landsbyens omegn. Det fortelles at 16 menn, kvinner og barn søkte tilflukt i rotkjelleren til familien Soderberg, ikke langt fra eiendommen til mine kilder Donna & Jim Eckmann. Varmen var så voldsom at de nærmest

ble kremert. I selve landsbyen reddet de fleste innbyggerne seg ut i sjøen. I det langt større Cloquet, med ca. 12 000 innbyggere, klarte alle å komme seg unna. Men byen ble praktisk talt utslettet; bare fem sagbruk stod igjen. Antagelig er Cloquet den største byen som noensinne er utslettet av en skogbrann. Rett nok har flere storbyer vært truet, men i verste fall har ilden da kun herjet i forstedene. Litt lenger sørpå utslettet branner flere landsbyer i et område som hadde vært rammet av Hinckley-brannen. Når en leser eller hører beretninger fra brannen i Moose Lake er det selvsagt flere hjerteskjærende hendelser. Og det blir ekstra gripende når det gjelder barn. Hulda Portinen Koivisto mistet sju av sine åtte barn, i alderen 1 til 13 år. Og så var det den niårige jenta som flyktet vekk fra flammene og søkte ly i sin kirke. Hun ble funnet i ruinene brent i hjel ved alteret. Ikke engangs Guds hus ble spart! Det skal også nevnes, utenom hovedpersonen i vårt kapittel her, at en annen soldat som kom tilbake fra krigen -var uviten om at hele hans familie var blitt flammenes rov.

Ildstormer skaper pr. definisjon sin egen vind. Værstasjonen i Duluth registrerte opptil full eller sterk storm. Ved flammefronten var vinden oppe i 130–140 km/t. Da kan trær rykkes opp med roten og tak blåse av hus. Det er mest umulig å stå oppreist. Grensen for orkan er 118 km/t (63 knop).

Som ved Hinckley-brannen i 1894, og nå i større omfang enn da – ble togene redningen for mange. I Cloquet ble alle forsøk på slukking snart oppgitt som håpløse. Minst tolv tog av alle slag ble brukt til å evakuere byen. Flere vogner tok fyr, og flere vinduer i personvognene sprang i heten. Likevel ble 8 000 mennesker reddet på den måten.

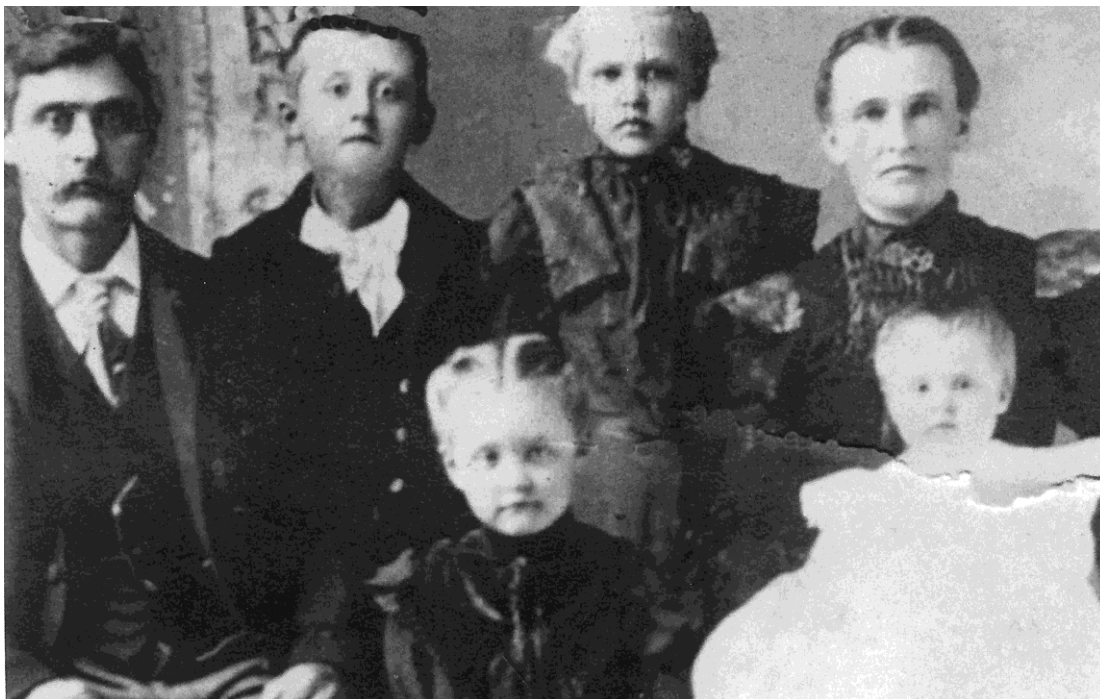
Brannen i 1918 utslettet 38 samfunn. Ødeleggelsen ble anslått til 73 millioner dollar (1.241 billion dollar i 2021). Om lag 52 000 personer ble berørt av brannen ved at de mistet det meste av det de hadde og eide. Det ble svidd av 250 000 acres (1 million dekar). Muligens mistet opp mot 500 mennesker livet i hele regionen. Blant dem store deler av familien Knut Gaustad, på den tidligere Otto Fink farmen de hadde kjøpt.

1918 skulle sette sitt preg på så mange mennesker. Verdenskrig, pandemi og branner skapte død og fordervelse. Spanskesyken tok trolig knekken på over 50, kanskje opp mot 100

millioner alt etter som en regner med senvirkninger. I Norge døde ca. 15 000. Og pandemien hadde faktisk noe med 1. verdenskrig å gjøre, hva gjelder de to-tre teoriene til dens opprinnelse og spredningen som muligens begynte i Haskell County, Kansas og kom inn i Spania med amerikanske soldater (derfor navnet). Men sannelig er det også her en teori om Kina, i form av kinesere som gravde skyttergraver i Frankrike under verdenskrigen. I og med at USA ikke kom med i 1. verdenskrig før mot slutten, finnes det også konspirasjonsteorier om at brannen i 1918 i Moose Lake var sabotasje.

Opphavet til berørte i dette kapitlet: Gurine Olsdtr Høyem (1841-1914) og mannen Lars Knudsen Gaustad (1839-1928)

F.v: far Knut Gaustad (omkom), sønnen Leonard (var i Tyskland), datter Gertrude (gift i Duluth), mor Anna (omkom) - og foran datter Clara (omkom) og datter Ragnhild (omkom)

Hvor familien Gaustad var og gjorde da brannen velte innover farmen deres, er det vel ingen i dag som vet. Men vi vet at sønnen Leonard satt i en skyttergrav i Tyskland eller Frankrike, og at hans søster Gertrud var gift med George Kuehl og bodde i Duluth. De andre fem familiemedlemmene var hjemme. Noen familier i området forsøkte å skjerme seg nede i potetkjellere. Andre søkte seg mot elva eller andre vannkilder. Med sikkerhet vet vi at det var det familien Gaustad også forsøkte på. De ville bruke brønnen som beskyttelse. På en finurlig måte hadde de tatt seg ned i et vertikalplan, med Knut nederst, og så huket de andre seg oppå hverandres skuldre. Heiseanordningen for bøtten var fjernet. Men brannen utviklet seg så

«Kom dere hit, ned i brønnen»

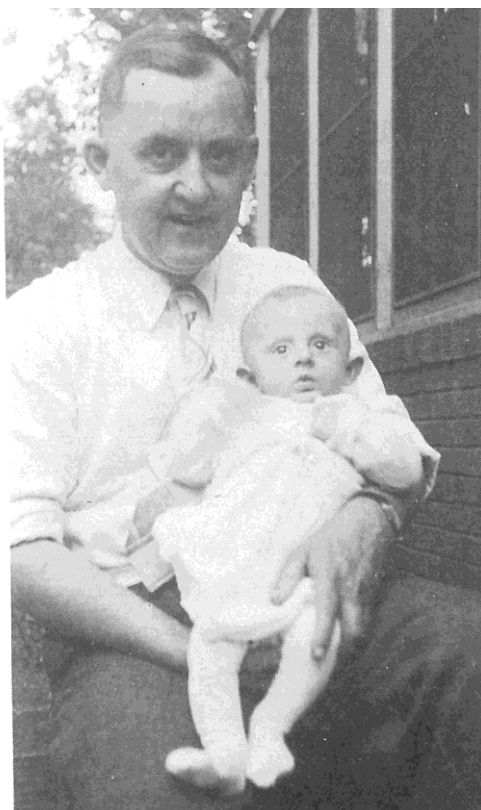
intens, med enorm temperatur, samtidig som den produserte røyk og gasser som brukte opp surstoffet, og de ble kvalt grunnet surstoffmangel. Trolig klarte ikke Knut, som sto lengst nede, etter hvert som surstoffet forsvant, og holde de andre oppe. De ble alle fanget i sine kramper mens de gled ytterligere ned. De som døde i brønnen var ekteparet Anna (56) og Knut Gaustad (58), deres datter Clara Amanda (32), som var lærerinne på Echman skole, og de to yngste ungene: Ragnhild Elvira (18) og Sievert (13), som begge gikk på den skolen deres søster var lærerinne. De i brønnen ble ikke funnet før dagen deretter, av lærer Echman. I brønnen var også ei gravid jente, Agnes Eckman, datter av Ida og Charles Eckman. Hun var nylig blitt gift med Albin Peterson fra West Side, og hun ønsket ikke være alene hjemme da mannen var ute og bekjempet brannen. Hun hadde derfor gått over til familien Gaustad. Agnes var for øvrig tante av Jim Eckman, som var min guide da jeg besøkte åstedet i april 2022.

Jim og Donna Eckman i april 2022 - der brønnen var i 1918

Så til det pussige. Innledningen til dette kapitlet baserer seg på en tradisjonsfortelling gjengitt i ulike sammenhenger. Videre hevdes det at Leonard Gaustad straks etter å ha lest i en militær avis at familien hans hjemme i Amerika var utslettet av en brann, ble dimittert og sendt hjem. Men dette er trolig ikke helt korrekt. Det lille Leonard fikk rede på fra avisen, var ikke tilstrekkelig. Det stod nok ikke så konkret som tradisjonsfortellingen vil ha det til. Men det oppsto rykter. Og han ble ikke dimittert, hvilket han nok hadde blitt dersom det var dokumentert at hans familie var omkommet. Leonard reiste ikke hjem til Amerika, men forble i Tyskland flere måneder etter at krigen var over. Hans første reelle kunnskap om tragedien med sin familie kom via et brev hans søster Gertrude Kuehl skrev og sendte ham, datert den 19. oktober 1918, en uke etter tragedien, men som Leonard ikke mottok før fredag 28. februar 1919, hvor han tjenestegjorde i Coblenz, Tyskland i Company D 3rd Army, MP. Han hadde da også mottatt noen brev straks før fra sin kone Anne. Alt dette vet vi fra et dokumentert brev som Leonard skrev og sendte straks etter mottak av søsterens brev. Hans brev er datert søndag 2. mars 1919. Hendelsen og historien blir ikke mindre tragisk av den grunnen.

Leonard Gaustad døde i 1967 og har stor levende etterslekt, hvor jeg blant annet har hatt kontakt med hans sønn John Eldon Gaustad, f. 23. mai 1938, som bor i Massachusetts.

Til venstre: mor Anna Nelson Gaustad (omkom). Til høyre: Leonard i 1938 med sin yngste sønn

Som vi ser, har også denne familietragedien tilbake i 1918 fått sine tradisjonsfortellinger, ikke uvanlig, som skyldes en forsterkelse gjennom usikre kilder, amerikabrev, manglende dokumentasjoner og tidlig publiserte gjengivelser, f. eks i bygdebøker og tidsskrift, som ofte baserte seg på muntlige overføringer fra generasjon til generasjon. Slik er det bare, og ingen kan lastes. Våre forfedre hadde ikke internett og dagens lett tilgjengelige inflasjon av kilder.

Denne gravsteinen ble ordnet med i 2015 av John Eldon Gaustad og Olav Jørund Brå

Men på et vis så slutter ikke historien her hva gjelder tragedier og omkomne. Det finnes et sidespor mest bokstavelig talt, som indirekte har forbindelse med brannen, nemlig

«Dead man's curve»

trafikkulykken i form av en kjedekollisjon, pluss flere omkom av flammene da de flyktet fra bilvrakene. De som hadde bil og muligheter, flyktet nemlig på Minnesota Highway 75, som den gangen hadde en annerledes utforming. Veien var så trang at de måtte ut i gresset med ene hjulet ved passering. I en slakk kurve et par «miles» sør av Kettle river, omtrent fire «miles» (6,4 km) vest av Moose Lake, er røyken så tett at det oppstår en kjedekollisjon hvor 15 biler var involverte. Stedet fikk navnet «Dead man's curve». Trolig omkom 25 mennesker. Brannen generelt i Moose Lake den 12. oktober 1918 krevde 453 døde, hvorav 15 brannmenn (firefighters).

Jim & Donna Eckman ved «Dead man's curve»

Kilde: Olav Jørund Brå. Her i 2012 fra åstedet, hvor brønnen var